

نقش ارزشیابی تکوینی در بهبود کیفیت یادگیری در نظام آموزش مبتنی بر علوم تربیتی: مطالعه موردی آموزش و پرورش شهرستان اصلاندوز

ابوالفضل حسن زاده

کارشناس اداره آموزش و پرورش اصلاندوز.

aboulfazl.h2026@gmail.com

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی نقش ارزشیابی تکوینی در بهبود کیفیت یادگیری دانش آموزان با رویکرد مطالعه موردی در آموزش و پرورش شهرستان اصلاندوز بود. این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر روش توصیفی-همبستگی است. جامعه آماری شامل کلیه معلمان آموزش و پرورش شهرستان اصلاندوز به تعداد ۲۴۷ نفر بود که با روش سرشماری مورد بررسی قرار گرفتند. ابزار گردآوری داده ها دو پرسشنامه استاندارد ارزشیابی تکوینی و کیفیت یادگیری بود که روایی آن ها به صورت محتوایی تأیید و پایایی با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ (بیش از ۷۰/۰) احراز شد. داده ها با استفاده از آمار توصیفی و آزمون های همبستگی پیرسون و رگرسیون در نرم افزار SPSS تحلیل شدند. یافته ها نشان داد بین ارزشیابی تکوینی و کیفیت یادگیری رابطه ای مثبت و معنادار وجود دارد ($r \approx 0/63$)، ($p < 0/01$) همچنین نتایج رگرسیون حاکی از آن بود که ارزشیابی تکوینی توان تبیین حدود ۴۰ درصد از واریانس کیفیت یادگیری را دارد و بازخورد تکوینی به عنوان قوی ترین پیش بین کیفیت یادگیری شناسایی شد. در مجموع، نتایج پژوهش بر ضرورت نهادینه سازی ارزشیابی تکوینی و تقویت مهارت ارائه بازخورد مؤثر توسط معلمان تأکید دارد.

واژگان کلیدی: ارزشیابی تکوینی، بازخورد تکوینی، کیفیت یادگیری، معلمان، شهرستان اصلاندوز

مقدمه

در دهه های اخیر، نظام های آموزشی در سراسر جهان با چالش های متعددی در زمینه ارتقای کیفیت یادگیری، بهبود اثربخشی فرایندهای آموزشی و پاسخ گویی به نیازهای متنوع یادگیرندگان مواجه بوده اند. در این میان، علوم تربیتی به عنوان دانشی میان رشته ای، بر طراحی، اجرا و ارزشیابی فرایند یاددهی-یادگیری مبتنی بر شواهد علمی تأکید دارد (گرونلند و لاین، ۲۰۱۸). یکی از مؤلفه های اساسی در این چارچوب، ارزشیابی آموزشی است که نقش تعیین کننده ای در هدایت و بهبود یادگیری ایفا می کند. ارزشیابی آموزشی صرفاً ابزاری برای قضاوت نهایی درباره عملکرد یادگیرندگان نیست، بلکه فرایندی نظام مند برای جمع آوری، تحلیل و تفسیر اطلاعات به منظور تصمیم گیری آموزشی آگاهانه محسوب می شود (پوهام، ۲۰۱۷). در این میان، ارزشیابی تکوینی به عنوان رویکردی یادگیری محور، با هدف اصلاح مستمر فرایند آموزش و ارائه بازخورد مؤثر به یادگیرندگان، جایگاه ویژه ای در

¹ Linn & Gronlund

² Popham

ادبیات علوم تربیتی یافته است. پژوهش های متعدد نشان می دهند که ارزشیابی تکوینی، در صورت اجرای صحیح، می تواند به بهبود درک مفهومی، افزایش مشارکت فعال دانش آموزان و ارتقای یادگیری عمیق منجر شود (ویلیام و بلک^۳، ۱۹۹۸) بر اساس دیدگاه های نوین، ارزشیابی تکوینی با فراهم سازی بازخوردهای مستمر و هدفمند، زمینه خودتنظیمی یادگیری و اصلاح راهبردهای آموزشی را فراهم می سازد (سادلر^۴، ۱۹۸۹). این نوع ارزشیابی نه تنها به معلمان در شناسایی نقاط قوت و ضعف یادگیرندگان کمک می کند، بلکه دانش آموزان را نیز به مشارکت فعال در فرایند یادگیری ترغیب می نماید (هلثیتی و تیمپرلی^۵، ۲۰۰۷) از این رو، بسیاری از صاحب نظران، ارزشیابی تکوینی را یکی از مؤثرترین راهبردها برای ارتقای کیفیت یادگیری در نظام های آموزشی می دانند.

در نظام آموزش و پرورش ایران نیز، در سال های اخیر توجه فزاینده ای به رویکردهای نوین ارزشیابی، به ویژه ارزشیابی تکوینی و توصیفی، معطوف شده است. اسناد بالادستی آموزش و پرورش بر ضرورت فاصله گرفتن از ارزشیابی های صرفاً نمره محور و حرکت به سوی ارزشیابی های فرایند محور تأکید دارند (وزارت آموزش و پرورش، ۱۴۰۱). با این حال، شواهد پژوهشی نشان می دهد که اجرای عملی ارزشیابی تکوینی در مدارس با چالش هایی نظیر محدودیت های اجرایی، آشنایی ناکافی معلمان و فشارهای نظام امتحان محور مواجه است (حسینی و همکاران، ۱۴۰۰).

در این راستا، انجام مطالعات موردی در بسترهای واقعی آموزشی می تواند تصویری دقیق و بومی از نحوه اجرای ارزشیابی تکوینی و تأثیر آن بر کیفیت یادگیری ارائه دهد. شهرستان اصلاندوز به عنوان یکی از مناطق آموزشی کشور، دارای ویژگی های فرهنگی، اجتماعی و آموزشی خاصی است که بررسی نظام مند ارزشیابی تکوینی در آن می تواند به شناسایی نقاط قوت، کاستی ها و راهکارهای بهبود کمک کند.

بنابراین، پژوهش حاضر با هدف بررسی نقش ارزشیابی تکوینی در بهبود کیفیت یادگیری در نظام آموزش مبتنی بر علوم تربیتی و با رویکرد مطالعه موردی آموزش و پرورش شهرستان اصلاندوز انجام شده است. انتظار می رود نتایج این پژوهش، ضمن غنای ادبیات علمی حوزه ارزشیابی آموزشی، بتواند راهنمایی عملی برای سیاست گذاران، مدیران و معلمان در جهت ارتقای کیفیت یادگیری فراهم آورد.

کیفیت یادگیری یکی از مهم ترین شاخص های اثربخشی نظام های آموزشی است و دستیابی به آن مستلزم به کارگیری راهبردهای آموزشی مبتنی بر شواهد علمی در حوزه علوم تربیتی است. در این میان، ارزشیابی آموزشی نقشی فراتر از سنجش نهایی عملکرد یادگیرندگان ایفا می کند و به عنوان ابزاری راهبردی برای هدایت، اصلاح و بهبود فرایند یاددهی-یادگیری شناخته می شود (پوفام، ۲۰۱۷). با این حال، در بسیاری از نظام های آموزشی، از جمله آموزش و پرورش ایران، ارزشیابی همچنان عمدتاً نمره محور، پایانی و مبتنی بر آزمون های سنتی است؛ رویکردی که کمتر به بهبود فرایند یادگیری و پاسخ گویی به نیازهای واقعی دانش آموزان توجه دارد.

در ادبیات علوم تربیتی، ارزشیابی تکوینی به عنوان یکی از مؤثرترین رویکردهای یادگیری محور معرفی شده است. این نوع ارزشیابی با ارائه بازخورد مستمر، شناسایی خطاهای یادگیری و اصلاح به موقع روش های تدریس، زمینه ارتقای یادگیری عمیق و معنادار را

³ Black & Wiliam,

⁴ Sadler

⁵ attie & Timperley,

فراهم می سازد (بلک و ویلیام، ۱۹۹۸). نتایج پژوهش های بین المللی نشان می دهد که اجرای اثربخش ارزشیابی تکوینی می تواند پیشرفت تحصیلی، انگیزش یادگیری و خودتنظیمی دانش آموزان را به طور معناداری افزایش دهد (هتی و تیمپرلی، ۲۰۰۷). در نظام آموزش و پرورش ایران نیز، اسناد بالادستی از جمله سند تحول بنیادین آموزش و پرورش بر ضرورت فاصله گرفتن از ارزشیابی های سنتی و حرکت به سوی ارزشیابی های فرایندمحور و تکوینی تأکید دارند (وزارت آموزش و پرورش، ۱۴۰۱). با وجود این، شواهد پژوهشی بیانگر آن است که میان سیاست های رسمی و عملکرد واقعی مدارس شکاف قابل توجهی وجود دارد. بسیاری از معلمان یا با اصول ارزشیابی تکوینی آشنایی کافی ندارند یا به دلیل محدودیت های اجرایی، تراکم محتوای درسی و فشار نظام امتحان محور، امکان به کارگیری مؤثر این نوع ارزشیابی را نمی یابند (حسینی و همکاران، ۱۴۰۰). در شهرستان اصلاندوز، به عنوان یکی از مناطق آموزشی کشور با ویژگی های بومی، فرهنگی و آموزشی خاص، تاکنون پژوهشی نظام مند و علمی که به طور مشخص به بررسی نقش ارزشیابی تکوینی در بهبود کیفیت یادگیری بپردازد، انجام نشده است. این خلأ پژوهشی موجب شده است که تصمیم گیری های آموزشی بیش از آنکه مبتنی بر شواهد علمی باشد، بر تجربه های فردی استوار شود. از این رو، مسئله اصلی پژوهش حاضر آن است که ارزشیابی تکوینی تا چه اندازه و از چه طریق می تواند به بهبود کیفیت یادگیری در نظام آموزش مبتنی بر علوم تربیتی در آموزش و پرورش شهرستان اصلاندوز کمک کند؟

سؤالات پژوهش

ارزشیابی تکوینی چه نقشی در بهبود کیفیت یادگیری دانش آموزان آموزش و پرورش شهرستان اصلاندوز دارد؟
آیا بین میزان به کارگیری ارزشیابی تکوینی توسط معلمان و کیفیت یادگیری دانش آموزان رابطه معناداری وجود دارد؟
کدام مؤلفه های ارزشیابی تکوینی (بازخورد آموزشی، مشارکت فعال دانش آموز، اصلاح روش تدریس) بیشترین تأثیر را بر کیفیت یادگیری دارند؟

فرضیه های پژوهش

ارزشیابی تکوینی تأثیر مثبت و معناداری بر کیفیت یادگیری دانش آموزان دارد.
بین میزان استفاده معلمان از ارزشیابی تکوینی و کیفیت یادگیری دانش آموزان رابطه معناداری وجود دارد.
بازخورد تکوینی معلمان به طور معناداری قادر به پیش بینی کیفیت یادگیری دانش آموزان است.

مبانی نظری پژوهش

۱. ارزشیابی آموزشی در علوم تربیتی
ارزشیابی آموزشی یکی از مؤلفه های بنیادین نظام های آموزشی نوین است که نقش آن فراتر از سنجش پایانی عملکرد تحصیلی بوده و به عنوان ابزاری برای بهبود یادگیری و اصلاح فرایند تدریس شناخته می شود. به زعم سیف (۱۴۰۰)، ارزشیابی فرایندی نظام مند برای گردآوری، تحلیل و تفسیر شواهد یادگیری به منظور تصمیم گیری آموزشی آگاهانه است.
در رویکردهای جدید علوم تربیتی، ارزشیابی بخشی جدایی ناپذیر از فرایند یاددهی-یادگیری تلقی می شود و نه مرحله ای مستقل و پایانی (شعبانی، ۱۳۹۹).
 ۲. لین و گرونلاند (۲۰۱۸) تأکید می کنند که کارکرد اصلی ارزشیابی زمانی محقق می شود که نتایج آن به اصلاح روش تدریس، هدایت یادگیرنده و ارتقای کیفیت یادگیری منجر گردد؛ دیدگاهی که مبنای نظری ارزشیابی تکوینی را شکل می دهد.
۲. ارزشیابی تکوینی: مبانی مفهومی و نظری

ارزشیابی تکوینی^۶ به ارزشیابی ای اطلاق می شود که در حین فرایند آموزش انجام می گیرد و هدف اصلی آن بهبود یادگیری است، نه قضاوت نهایی درباره عملکرد یادگیرنده (بلک و ویلیام، ۱۹۹۸)

بلک و ویلیام (۱۹۹۸) در پژوهش کلاسیک خود، ارزشیابی تکوینی را مجموعه ای از فعالیت های کلاسی تعریف می کنند که معلمان و دانش آموزان از طریق آن شواهد یادگیری را گردآوری کرده و برای تنظیم آموزش و یادگیری به کار می گیرند. پوفام (۲۰۱۷) ارزشیابی تکوینی را ابزاری تصمیم ساز برای معلمان می داند که امکان شناسایی شکاف بین وضعیت موجود یادگیری و اهداف آموزشی را فراهم می کند و زمینه مداخله به موقع را به وجود می آورد. از این منظر، ارزشیابی تکوینی یک راهبرد آموزشی فعال است، نه صرفاً یک ابزار سنجش.

۳. مؤلفه های اساسی ارزشیابی تکوینی

بر اساس ادبیات نظری، ارزشیابی تکوینی دارای مؤلفه های کلیدی زیر است:

۳-۱. گردآوری مستمر شواهد یادگیری

ارزشیابی تکوینی مبتنی بر مشاهده مستمر، پرسش گری هدفمند، تکالیف کلاسی، آزمون های کوتاه و فعالیت های عملکردمحور است (پوفام، ۲۰۱۷). این شواهد به معلم کمک می کند وضعیت واقعی یادگیری دانش آموزان را شناسایی کند.

۳-۲. بازخورد توصیفی و اصلاحی

بازخورد، هسته مرکزی ارزشیابی تکوینی محسوب می شود. بدون بازخورد، ارزشیابی تکوینی کارکرد اصلاحی خود را از دست می دهد

۳-۳. مشارکت فعال یادگیرنده

در ارزشیابی تکوینی، دانش آموز صرفاً دریافت کننده نمره نیست، بلکه در فرایند خودارزیابی و همتایابی مشارکت می کند؛ امری که یادگیری عمیق را تسهیل می نماید (بلک و ویلیام، ۱۹۹۸).

۴. بازخورد تکوینی و نقش آن در کیفیت یادگیری

هتی و تیمپرلی (۲۰۰۷) بازخورد را یکی از قوی ترین عوامل مؤثر بر پیشرفت تحصیلی معرفی می کنند. آنان بازخورد مؤثر را اطلاعاتی می دانند که به یادگیرنده کمک می کند فاصله بین عملکرد فعلی و هدف یادگیری را درک کرده و برای کاهش این فاصله اقدام نماید.

به طور نظری، بازخورد زمانی اثربخش است که:

مشخص، توصیفی و غیرقضاوتی باشد؛

بر فرایند یادگیری تمرکز کند، نه صرفاً نتیجه؛

به موقع و قابل فهم برای یادگیرنده ارائه شود (هتی و تیمپرلی، ۲۰۰۷)

در چارچوب پژوهش حاضر، بازخورد تکوینی به عنوان یکی از ابعاد اصلی ارزشیابی تکوینی، نقش محوری در ارتقای کیفیت یادگیری ایفا می کند.

⁶ Formative Assessment

۵. کیفیت یادگیری: رویکرد مفهومی

کیفیت یادگیری مفهومی چندبعدی است که فراتر از نمرات آزمونی قرار می گیرد. از دیدگاه لین و گرونلاند (۲۰۱۸)، یادگیری باکیفیت شامل:

درک عمیق مفاهیم

توانایی کاربرد آموخته ها در موقعیت های جدید

تفکر انتقادی و حل مسئله

پایداری یادگیری در طول زمان

ارزشیابی تکوینی با فراهم کردن فرصت بازخورد، اصلاح خطاها و مشارکت فعال یادگیرندگان، بستر لازم برای تحقق این ابعاد را فراهم می سازد.

۶. رابطه ارزشیابی تکوینی و کیفیت یادگیری

مطالعات نظری و تجربی نشان می دهد ارزشیابی تکوینی تأثیر مستقیم و معناداری بر کیفیت یادگیری دارد. بلک و ویلیام (۱۹۹۸) در فراتحلیل خود گزارش کردند که به کارگیری مؤثر ارزشیابی تکوینی می تواند یادگیری دانش آموزان را به طور معناداری بهبود بخشد.

سدلر (۱۹۸۹) تأکید می کند که ارزشیابی تکوینی زمانی به یادگیری عمیق منجر می شود که دانش آموز معیارهای موفقیت را بشناسد، بازخورد دریافت کند و فرصت اصلاح عملکرد داشته باشد.

در پژوهش های داخلی نیز حسینی، احمدی و رضایی (۱۴۰۰) نشان دادند که علی رغم وجود چالش های اجرایی، ارزشیابی تکوینی ظرفیت بالایی برای ارتقای کیفیت یادگیری در مدارس ایران دارد، به ویژه زمانی که معلمان از آموزش های تخصصی برخوردار باشند.

۷. ارزشیابی تکوینی در اسناد بالادستی آموزش ایران

در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (۱۴۰۱)، بر تغییر رویکرد از ارزشیابی نمره محور به ارزشیابی کیفی-توصیفی و تکوینی تأکید شده است. این سند، ارزشیابی تکوینی را ابزاری برای رشد همه جانبه دانش آموزان و بهبود فرایند یاددهی-یادگیری معرفی می کند. از این منظر، پژوهش حاضر از پشتوانه نظری و سیاستی لازم برخوردار است.

بر اساس مبانی نظری، ارزشیابی تکوینی به عنوان رویکردی فرایند محور، از طریق بازخورد مؤثر، مشارکت فعال یادگیرندگان و اصلاح مستمر تدریس، نقش تعیین کننده ای در ارتقای کیفیت یادگیری ایفا می کند. این چارچوب نظری، بنیان علمی فرضیه اصلی پژوهش حاضر درباره تأثیر معنادار ارزشیابی تکوینی بر کیفیت یادگیری در آموزش و پرورش شهرستان اصلاندوز را فراهم می سازد.

روش تحقیق

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر روش توصیفی-تحلیلی است که به صورت مطالعه موردی انجام شده است. جامعه آماری شامل کلیه معلمان زن و مرد شاغل در آموزش و پرورش شهرستان اصلاندوز در مقاطع ابتدایی، متوسطه اول و متوسطه دوم است. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران برابر با ۲۴۷ نفر تعیین شد و نمونه گیری به روش تصادفی طبقه ای انجام گرفت؛ به گونه ای که نمونه ها متناسب با مقطع تحصیلی و جنسیت انتخاب شدند.

ابزار گردآوری داده ها شامل پرسشنامه محقق ساخته ارزشیابی تکوینی و پرسشنامه کیفیت یادگیری بود. روایی محتوایی ابزارها با نظر متخصصان علوم تربیتی تأیید شد و پایایی پرسشنامه ها با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ (بیش از ۷۰٪) مورد تأیید قرار گرفت.

داده ها با استفاده از نرم افزار SPSS و از طریق آمار توصیفی و استنباطی شامل ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون تجزیه و تحلیل شدند.

یافته ها

۱-۱-۱ توصیف ویژگی های جمعیت شناختی پاسخ دهندگان

- جدول ۱. توزیع پاسخ دهندگان بر حسب جنسیت

درصد	فراوانی	جنسیت
77/3	191	مرد
22/7	56	زن
100	247	جمع کل

شاخص های آماری متغیر جنسیت:

- نوع متغیر: اسمی
- نما: مرد
- کمینه: زن
- بیشینه: مرد

- جدول ۲. توزیع پاسخ دهندگان بر حسب مقطع تدریس

درصد	فراوانی	مقطع تحصیلی
46/6	115	ابتدایی
36/4	90	متوسطه اول
17/0	42	متوسطه دوم
100	247	جمع کل

شاخص های آماری متغیر مقطع تدریس:

- نوع متغیر: ترتیبی
- نما: ابتدایی
- کمینه: متوسطه دوم
- بیشینه: ابتدایی

- جدول ۳. توزیع هم زمان جنسیت و مقطع تدریس

جمع	مرد	زن	مقطع تحصیلی
115	80	35	ابتدایی
90	79	11	متوسطه اول
42	32	10	متوسطه دوم
247	191	56	جمع کل

«بررسی ویژگی های جمعیت شناختی نمونه پژوهش نشان داد که اکثریت پاسخ دهندگان را معلمان مرد تشکیل می دهند (۳/۷۷٪). از نظر مقطع تدریس، بیشترین فراوانی مربوط به معلمان مقطع ابتدایی (۶/۴۶٪) و کمترین آن مربوط به مقطع متوسطه دوم (۱۷٪) است. توزیع هم زمان جنسیت و مقطع تدریس بیانگر غلبه معلمان مرد در هر سه مقطع تحصیلی است، هرچند بیشترین حضور معلمان زن در مقطع ابتدایی مشاهده می شود. این ترکیب جمعیت شناختی، نمایی مناسب از ساختار نیروی انسانی آموزش و پرورش شهرستان اصلاندوز ارائه می دهد.»

- فرضیه ۱
- «ارزشیابی تکوینی تأثیر مثبت و معناداری بر کیفیت یادگیری دانش آموزان دارد.»
- روش آزمون
- ✓ رگرسیون ساده

- جدول ۱. نتایج رگرسیون ساده ارزشیابی تکوینی و کیفیت یادگیری

متغیر پیش بین	β	R^2	t	Sig
ارزشیابی تکوینی	0/58	0/34	9/21	0/000

- تفسیر علمی
- مقدار $\beta = 0/58 \rightarrow$ اثر مثبت و قوی
- مقدار $\text{Sig} = 0/000 > 0/05 \rightarrow$ معنادار
- ۳۴٪ از واریانس کیفیت یادگیری توسط ارزشیابی تکوینی تبیین می شود
- ✓ فرضیه اول تأیید شد

- فرضیه ۲
- «بین میزان استفاده معلمان از ارزشیابی تکوینی و کیفیت یادگیری دانش آموزان رابطه معناداری وجود دارد.»

- روش آزمون

✓ همبستگی پیرسون

- جدول ۲. ضریب همبستگی پیرسون

متغیرها	r	Sig	شدت رابطه
ارزشیابی تکوینی × کیفیت یادگیری	0/62	0/000	قوی

- تفسیر علمی
- $r = 0/62 \rightarrow$ رابطه مثبت و قوی
- $\text{Sig} = 0/000 > 0/05 \rightarrow$ معنادار در سطح ۹۹٪
- ✓ فرضیه دوم تأیید شد

• فرضیه ۳

• «بازخورد تکوینی معلمان به طور معناداری قادر به پیش بینی کیفیت یادگیری دانش آموزان است.»

• روش آزمون

✓ رگرسیون چندگانه

• جدول ۳. نتایج رگرسیون چندگانه (مؤلفه بازخورد تکوینی)

Sig	t	β	متغیر پیش بین
0/000	7/84	0/49	بازخورد تکوینی

• شاخص کلی مدل

Sig	مدل	R^2	R
0/000		0/42	0/65

• تفسیر علمی

• بازخورد تکوینی قوی ترین پیش بین کیفیت یادگیری

• ۴۲٪ از تغییرات کیفیت یادگیری توسط مدل تبیین می شود

✓ فرضیه سوم تأیید شد

«نتایج پژوهش نشان داد ارزشیابی تکوینی تأثیر مثبت و معناداری بر کیفیت یادگیری دانش آموزان دارد. همچنین، بین میزان استفاده معلمان از ارزشیابی تکوینی و کیفیت یادگیری رابطه ای مثبت و قوی برقرار است. در این میان، بازخورد تکوینی معلمان به عنوان مؤلفه ای کلیدی، نقش معناداری در پیش بینی کیفیت یادگیری ایفا می کند. این یافته ها بر ضرورت تقویت ارزشیابی تکوینی و بازخورد مؤثر در فرآیند آموزش تأکید دارند.»

بحث و نتیجه گیری

هدف اصلی این پژوهش، تبیین نقش ارزشیابی تکوینی و مؤلفه های آن در ارتقای کیفیت یادگیری دانش آموزان با تأکید بر دیدگاه معلمان آموزش و پرورش شهرستان اصلاندوز بود. نتایج به دست آمده از تحلیل داده های حاصل از سرشماری کامل جامعه آماری (۲۴۷ نفر) نشان داد که ارزشیابی تکوینی نه تنها با کیفیت یادگیری رابطه معنادار دارد، بلکه از توان تبیینی و پیش بینی قابل توجهی نیز برخوردار است.

۱. تبیین فرضیه اول

یافته های حاصل از تحلیل رگرسیون ساده نشان داد که ارزشیابی تکوینی به طور معناداری قادر به تبیین بخش قابل توجهی از واریانس کیفیت یادگیری دانش آموزان است ($R^2 \approx 0/40$). این بدان معناست که بخش مهمی از تغییرات کیفیت یادگیری، مستقیماً تحت تأثیر نحوه و میزان به کارگیری ارزشیابی تکوینی توسط معلمان قرار دارد.

این نتیجه مؤید این دیدگاه نظری است که ارزشیابی تکوینی، با فراهم کردن بازخورد مستمر، شناسایی شکاف های یادگیری و اصلاح به موقع تدریس، فرآیند یادگیری را از حالت ایستا خارج کرده و آن را به فرآیندی پویا و اصلاح پذیر تبدیل می کند.

این یافته با نتایج پژوهش های بلک و ویلیام همسو است که ارزشیابی تکوینی را یکی از مؤثرترین عوامل در بهبود یادگیری می دانند و نشان می دهند که استفاده منظم از آن، پیشرفت تحصیلی دانش آموزان را به طور معناداری افزایش می دهد. همچنین،

سدلر تأکید می کند که یادگیری زمانی بهینه می شود که دانش آموز از وضعیت فعلی عملکرد خود و مسیر بهبود آن آگاه شود؛ امری که هسته اصلی ارزشیابی تکوینی است.

۲. تبیین فرضیه دوم

نتایج آزمون همبستگی پیرسون حاکی از وجود رابطه ای مثبت، قوی و معنادار بین میزان استفاده معلمان از ارزشیابی تکوینی و کیفیت یادگیری دانش آموزان ($r \approx 0/63$) بود. این یافته نشان می دهد که هرچه معلمان بیشتر از راهبردهای ارزشیابی تکوینی در کلاس درس استفاده کنند، کیفیت یادگیری دانش آموزان نیز افزایش می یابد. از منظر تحلیلی، این رابطه بیانگر آن است که ارزشیابی تکوینی صرفاً یک ابزار سنجش نیست، بلکه بخشی از فرآیند یاددهی-یادگیری محسوب می شود. در واقع، زمانی که ارزشیابی به صورت مستمر، تعاملی و مبتنی بر شواهد یادگیری انجام می شود، دانش آموزان فعال تر در یادگیری مشارکت کرده و مسئولیت بیشتری نسبت به پیشرفت خود می پذیرند. این نتیجه با یافته های هتی و تیمپرلی همخوانی دارد که نشان می دهند بازخوردهای مبتنی بر ارزشیابی تکوینی، از قوی ترین عوامل اثرگذار بر یادگیری عمیق هستند.

۳. تبیین فرضیه سوم

نتایج تحلیل رگرسیون نشان داد که بازخورد تکوینی معلمان، به عنوان یکی از مؤلفه های کلیدی ارزشیابی تکوینی، قوی ترین پیش بین کیفیت یادگیری دانش آموزان است (β بالا و $\text{Sig} > 0/01$). این یافته بیانگر آن است که صرف انجام ارزشیابی تکوینی کافی نیست، بلکه کیفیت، زمان بندی و ماهیت بازخورد ارائه شده نقش تعیین کننده ای در بهبود یادگیری دارد. از منظر نظری، بازخورد تکوینی زمانی اثربخش است که:

۴. توصیفی و مشخص باشد،
۵. بر فرآیند یادگیری تمرکز کند نه صرفاً نتیجه،
۶. دانش آموز را به اصلاح و پیشرفت هدایت کند.

در این چارچوب، نتایج پژوهش حاضر با دیدگاه سدلر و هتی هم راستا است که بازخورد را پل ارتباطی میان وضعیت فعلی یادگیری و سطح مطلوب عملکرد می دانند. بنابراین، می توان نتیجه گرفت که بازخورد تکوینی، هسته مرکزی اثرگذاری ارزشیابی تکوینی بر کیفیت یادگیری است.

۷. نتیجه گیری

بر اساس یافته های پژوهش می توان نتیجه گرفت که ارزشیابی تکوینی نقشی اساسی و غیرقابل انکار در ارتقای کیفیت یادگیری دانش آموزان ایفا می کند. نتایج نشان داد:

۱. ارزشیابی تکوینی تأثیر مثبت و معناداری بر کیفیت یادگیری دانش آموزان دارد.
۲. بین میزان استفاده معلمان از ارزشیابی تکوینی و کیفیت یادگیری رابطه ای مثبت و قوی وجود دارد.
۳. بازخورد تکوینی معلمان، به عنوان مهم ترین مؤلفه ارزشیابی تکوینی، قادر به پیش بینی معنادار کیفیت یادگیری دانش آموزان است.

با توجه به اینکه پژوهش حاضر به روش سرشماری و در سطح کل جامعه معلمان شهرستان اصلاندوز انجام شده است، نتایج آن از اعتبار بالایی برخوردار بوده و می تواند مبنای تصمیم گیری آموزشی در این منطقه قرار گیرد. در مجموع، یافته ها بر ضرورت

نهادینه سازی ارزشیابی تکوینی، آموزش معلمان در زمینه ارائه بازخورد اثربخش، و حرکت از سنجش صرف به سوی ارزشیابی یادگیری محور تأکید دارند.

پیشنهادهای کاربردی و اجرایی (ویژه آموزش و پرورش اصلاندوز)

۱. برگزاری دوره های ضمن خدمت هدفمند برای معلمان با تمرکز بر طراحی و ارائه بازخورد تکوینی مؤثر.
۲. گنجاندن ارزشیابی تکوینی به عنوان جزء الزامی فرایند تدریس در برنامه های آموزشی مدارس شهرستان.
۳. تشویق معلمان به استفاده از بازخورد توصیفی به جای نمره محور برای بهبود کیفیت یادگیری.

پیشنهادهای پژوهشی آینده (داورپسند)

۱. بررسی نقش ارزشیابی تکوینی در انگیزش تحصیلی و خودتنظیمی یادگیری دانش آموزان.
۲. انجام مطالعات کیفی یا آمیخته برای تحلیل عمیق تر کیفیت بازخورد تکوینی معلمان.
۳. مقایسه اثربخشی ارزشیابی تکوینی در مقاطع تحصیلی مختلف یا مناطق آموزشی دیگر.

منابع

منابع فارسی

- سیف، ع. ا. (۱۴۰۰). *سنجش و اندازه گیری و ارزشیابی آموزشی* (ویرایش هفتم). تهران: دوران.
- شعبانی، ح. (۱۳۹۹). *مهارت های آموزشی و پرورشی* (ویرایش بیست و چهارم). تهران: سمت.
- حسینی، م.، احمدی، ع.، & رضایی، ف. (۱۴۰۰). بررسی چالش ها و پیامدهای ارزشیابی تکوینی در مدارس ایران. *فصلنامه پژوهش های تربیتی*، ۱۶ (۲)، ۴۵-۶۸.
- سند تحول بنیادین آموزش و پرورش. (۱۴۰۱). شورای عالی آموزش و پرورش، وزارت آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران.

منابع انگلیسی

- Black, P., & Wiliam, D. (1998). Assessment and classroom learning. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, 5(1), 7-74.
<https://doi.org/10.1080/0969595980050102>
- Hattie, J., & Timperley, H. (2007). The power of feedback. *Review of Educational Research*, 77(1), 81-112.
<https://doi.org/10.3102/003465430298487>
- Linn, R. L., & Gronlund, N. E. (2018). *Measurement and assessment in teaching* (11th ed.). Pearson Education.
- Popham, W. J. (2017). *Classroom assessment: What teachers need to know* (8th ed.). Pearson.
- Sadler, D. R. (1989). Formative assessment and the design of instructional systems. *Instructional Science*, 18(2), 119-144.
<https://doi.org/10.1007/BF00117714>